

Центральна Рада – перший український парламент

4 (17 за новим стилем) березня – річниця заснування першого українського парламенту – Української Центральної Ради, яка у листопаді 1917 року проголосила створення Української Народної Республіки, а в січні 1918 року – її незалежність.

«Заочне» створення Центральної Ради

Новина про повалення російської монархії у Петрограді дійшла в Україну на початку березня 1917 року. Коли про це стало відомо, в Україні масово почали організовувати ради робітничих і солдатських депутатів, в губернських та повітових центрах відбувалися мітинги та демонстрації.

Демократична демонстрація у Харкові з нагоди зречення престолу Миколи II та проголошення республіканського ладу, 15 березня 1917 року

Ввечері 14 березня (ця і наступні дати за новим стилем), якраз коли у Петрограді було створено Тимчасовий уряд, а цар Микола II зрікся престолу, 27 активістів *Товариства українських поступовців* зібралися вдома у Євгена Чикаленка. Тут вони вирішили збиратися щоденно в українському клубі **Родина**, розташованому у підвальному приміщенні на вул. Володимирська, 42 (зараз у цій будівлі вхід на станцію метро Золоті Ворота). 16 березня 1917 року у Києві відбувся *День свята революції* – масштабна маніфестація, на якій окремою колоною під жовто-блакитними прапорами йшли представники українських організацій. Цього дня на Думській площі також демонтували пам'ятник колишньому прем'єр-міністру царської Росії Петру Столипіну.

Постамент від знесеного пам'ятника Петру Столипіну, Київ, 1917 рік

Ввечері в цей день до українського клубу на Володимирській прийшли понад 100 представників українських організацій, студентства, військових, духовенства. Керівник клубу **Родина** та директор видавництва **Час** Максим Синицький запропонував створити центр для керівництва українським рухом. Згоди щодо назви діяльності цього центру в той вечір не дійшли.

Однак Синицький вирішив «заочно» повідомити громадськість про створення керівного органу українського руху. Повідомлення про створення Української

Центральної Ради з'явилося в газеті *Киевская Мысль* вранці 17 березня. В повідомленні було сказано, що напередодні нібито відбулися збори близько 100 представників українських організацій, які одностайно ухвалили вітати Тимчасовий уряд, усіляко підтримувати нову владу, вжити невідкладних заходів для відновлення української преси, клопотатися перед новим російським урядом щодо задоволення нагальних потреб українського народу.

Таким чином провідні діячі українського національного руху були поставлені перед фактом створення Української Центральної Ради. Ввечері 17 березня вони зібралися у клубі *Родина*, де відбулися стихійні установчі збори – керівники Товариства українських поступовців підтримали ідею Синицького.

Демонстрація на розі вул. Хрещатик та Бібіковського бульвару (зараз бульвар Шевченка), березень 1917 року

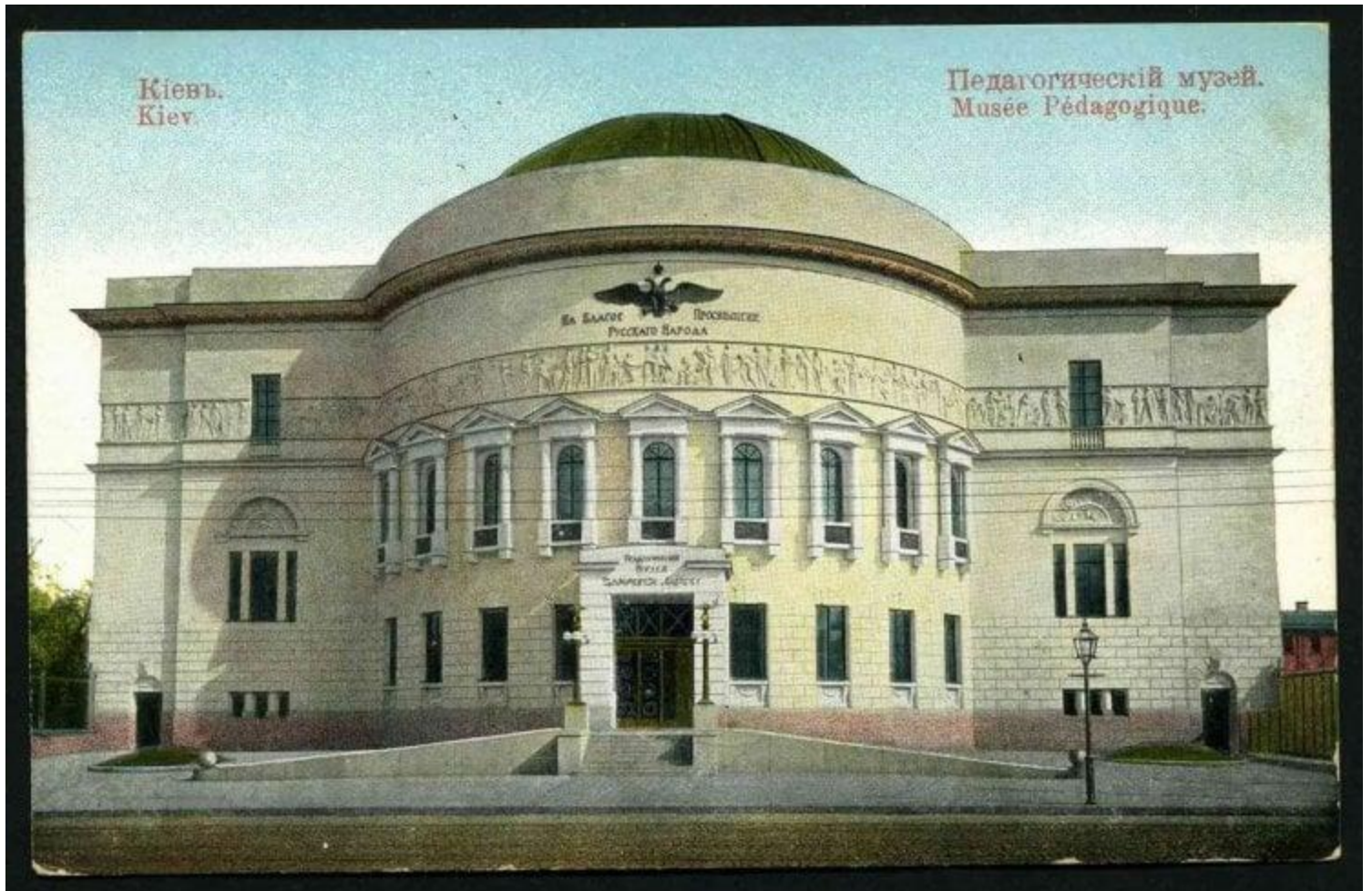
За словами одного із членів Центральної Ради Дмитра Антоновича, до її початкового складу увійшли близько 25 людей, планувалося, що вона буде доповнюватися делегатами з-за меж Києва. У подальшому Центральна Рада повинна була скликати Національний конгрес. Він мав остаточно вибрати членів Центральної Ради, яка після цього повинна була виконувати функції постійного українського парламенту.

Орендоване приміщення, збори після роботи та секретаріат в умивальних кімнатах

18 березня УЦР телеграмою повідомила Тимчасовий уряд у Петрограді про своє утворення та висловила впевненість, що «справедливі вимоги українського народу та його демократичної інтелігенції буде цілковито задоволено».

20 березня 1917 року Євген Чикаленко відмовився від пропозиції очолити Центральну Раду, і її головою обрали Михайла Грушевського, який на той час був висланий до Москви. Його заступниками стали Федір Крижанівський, Дмитро Дорошенко та Дмитро Антонович.

Чикаленко за власні кошти орендував у військової школи льотчиків-спостерігачів приміщення будинку Педагогічного музею на вулиці Велико-Володимирській, 57. Він також взяв на себе витрати на зарплати сторожеві, двірникові та друкаркам.

Будівля, у якій працювала Центральна Рада – Педагогічний музей на вул. Велико-Володимирській, 57

Орендоване приміщення складалося із двох кімнат, лекційної зали, де відбувалися засідання 150 членів Малої Ради та двох умивалень.

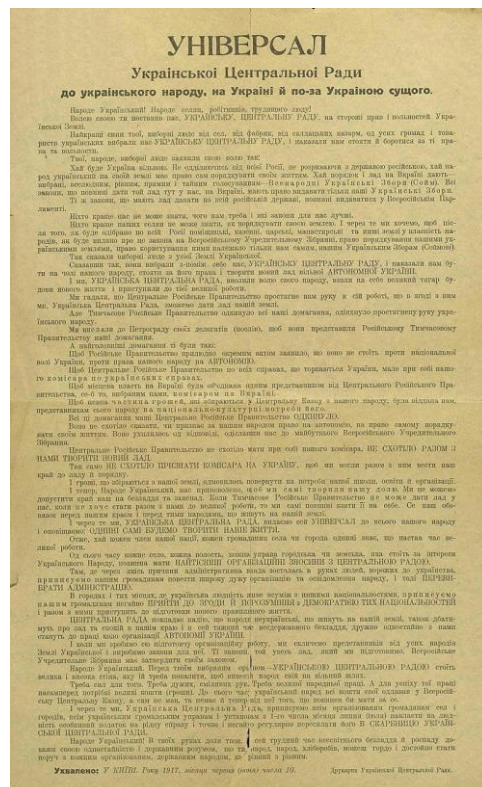
«Рада для своїх зібрань дістала від міської Думи в Педагогічному музеї нібито дві кімнати, а властиво одну, котра була потім моїм кабінетом, коли Ц(ентральна) Рада заволоділа всім будинком, а друга – се був темний коридорчик, куди виходили двері з усіх кімнат», - згадував Михайло Грушевський.

Оскільки приміщень бракувало, секретаріат Центральної Ради спочатку працював в умивальних кімнатах Педагогічного музею.

«На умивальники ми поклали дошки для креслення, яких було багато, і це були столи. Хтось нам пожертвував стару російську машинку, бо українських машинок тоді ще в Києві не було», - розповідав керівник Секретаріату Центральної Ради Михайло Єремійв.

Поступово Секретаріат розширився, виробив порядок ведення діловодства в державному апараті, пізніше було створено канцелярію Центральної Ради. Законодавчі документи публікували відразу чотирма мовами: українською, російською, єврейською та польською.

Участь у роботі Центральної Ради не оплачувалась, всі її члени мали основне місце роботи, а засідання першого українського парламенту починалися о 21:00 – 22:00.

Приїзд Грушевського з Москви

Михайло Грушевський жив у Росії на засланні з 1914 року – спочатку у Вимбірську та Казані, а з вересня 1916 року – у Москві. Він працював у Рум'янцевській бібліотеці (зараз Російська державна бібліотека).

Грушевський зміг виїхати в Україну ввечері 24 березня 1917 року у спальному вагоні першого класу. 25 березня у неділю Центральна Рада вирішила, що її президія має «привітати М.С. Грушевського в його помешканні, а потім запросити його на збори Центральної Ради».

Дмитро Дорошенко та Федір Матушевський чекали Грушевського на вокзалі кілька годин, але поїзд із Москви не прибув за розкладом, і було невідомо, коли він

прибуде. Тому Дорошенко та Матушевський поїхали, залишивши на вокзалі шоферів та автомобіль. Шофери почекали ще кілька годин і теж поїхали, бо поїзд так і не прибув.

Пізніше з'ясувалося, що поїзд запізнився через те, що біля Брянська у вагоні, в якому їхав Грушевський, сталася пожежа. Згорів цілий вагон, в тому числі рукописи, книги, цінна колекція стародруків XVI – XVII ст., одяг і білизна Грушевського, він встиг врятувати лише одну дерев'яну коробку та кошик. Людей зі згорілого вагону пересадити у вагон третього класу, в якому їхали солдати-відпускники. Поїзд прибув із великим запізненням вночі, і Грушевському довелося йти додому пішки, оскільки на нього ніхто не чекав.

Михайло Грушевський виступає на мітингу в Києві, 16 березня (за старим стилем) 1917 року, кадр кінохроніки

26 березня над куполом Центральної Ради підняли український прапор.

28 березня 1917 року Грушевський розпочав роботу голови Центральної Ради.

Наприкінці березня 1917 року у Києві пройшла масштабна демонстрація, в якій узяло участь понад 100 тисяч людей. Її учасники вітали Центральну Раду та виголосили вимоги надати Україні автономію.

Автономію України було проголошено I Універсалом Центральної Ради 23 червня 1917 року.

III Універсалом 20 листопада 1917 року Центральна Рада оголосила про створення Української народної республіки (УНР). Це сталося після захоплення більшовиками влади у Петрограді.

IV Універсалом 22 січня 1918 року, у розпал боротьби з більшовиками, Центральна Рада проголосила незалежність УНР.

29 квітня 1918 року за підтримки німецьких військ відбувся переворот. Після нього генерала Павла Скоропадського було проголошено гетьманом Української Держави. Скоропадський розпустив Центральну Раду, а ухвалені нею закони, скасував.

Виставку підготовлено за матеріалами Українського інституту національної пам'яті.

Рекомендована література:

- Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Х.: Право. – 2016. – Т. 1: Історія держави і права України/ редкол.: В.Д. Гончаренко (голова) та ін. – 848 с.

- Єрмолаєв В. Про конституційний процес в Українській Народній Республіці 1917 - 1918 рр. *Право України*. – 2018. - № 4. – С. 25-38.

- Право в період української революції (1917-1921 рр.). Законодавство Центральної Ради. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Х.: Право. – 2008. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України/ за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – 728 с.*

- Рум'янцев В. Третій Універсал Центральної Ради – курс на побудову української держави. *Вісник Академії правових наук України: збірник наукових праць*. – 2007. – № 4 (51). – С. 92-100.

- Українська Центральна Рада: документи і матеріали: у 2-х т. – К.: Наукова думка. – 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – 588 с.

- Українська Центральна Рада: документи і матеріали: у 2-х т. – К.: Наукова думка. – 1996. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – 422 с.